

UDK 929.52 Režek

Prejeto: 20. 9. 2005

Pomembni možje rodovine Režek s Krašnjega Vrha

IVAN NEMANIČ

vodja Slovenskega filmskega arhiva v pokoju, Stanežiče 27d, SI-1210 Ljubljana–Šentvid

IZVLEČEK

Članek predstavlja štiri pomembne možje iz dveh generacij družine Režek s Krašnjega Vrha v Beli krajini in Borisa Režka, sorodnika Režkove rodbine, rojenega v Ljubljani.

Peter Režek (1837–1919) je bil duhovnik v Starem trgu ob Kolpi. Ukvarjal se je ne le z dušnim pastirstvom, veliko skrbi je posvečal tudi šolstvu v Beli krajini. Zavzel se je za gradnjo oziroma za obnovo šol v svoji župniji.

Juraj (Jurij) Režek (1854–1942) je bil šolnik, šolski nadzornik v Ljubljani in član ljubljanskega mestnega šolskega sveta. Prizadeval si je za uvedbo slovenščine v osnovne šole in na učiteljska. Na občnem zboru Slovenskega učiteljskega društva 1880. leta v Kranju je prebral referat o preobrazbi učiteljskih na Slovenskem. Odločno se je uprl ponemčevanju slovenskih šol. Vzpodbujal je učitelje, naj ne klonejo pri zahtevi za uvedbo narodnega jezika v slovenske šole.

Anton Ivan Režek (1867–1946) je bil duhovnik in slovenski misijonar v Severni Ameriki, tam, kjer je v preteklosti deloval Friderik Baraga. Poleg dušnopastirske službe je opravljal delo načelnika škofijskega gradbenega odbora v Marquettu. Pod njegovim vodstvom so zgradili več cerkva, šol in drugih zgradb. Škofu je poslal prošnjo, naj začne postopek za Baragovo beatifikacijo. Anton Ivan se je posvetil tudi zgodovinopisju; za to mu je Univerza v Marquettu podelila častni doktorat prava.

Dr. Josip Režek je študiral pravo. V Novem mestu je bil odvetnik in župan. Na volitvah 5. maja 1935 je bil v srezu Novo mesto izvoljen v Narodno skupščino Jugoslavije, junija istega leta pa za podpredsednika Narodne skupščine Jugoslavije.

Boris Režek (1908–1986), vnuk Juraja Režka, je bil rojen v Ljubljani. Bil je književnik, esejist, alpinist, urednik, filmski režiser in scenarist. V Julijskih in Savinjskih Alpah je preplezal mnoge še neosvojene gorske strmine in jih kot prvenstvene vzpone predstavil zlasti v Planinskem vestniku. Objavljal je tudi leposlovna dela in članke z leposlovno vsebino. V povojnem času je Boris Režek sodeloval pri Triglav filmu, zlasti pri Filmskem obzorniku kot režiser, scenarist, urednik in montažer. Poleg tega je režiral krajše dokumentarne filme.

Dolgo let potem, ko so se Režkovi vpisali na strani slovenske kulturne in politične zgodovine, jim je Belokranjsko muzejsko društvo v Metliki 6. junija 2004 odkrilo na Krašnjem Vrhu spominsko ploščo.

KLJUČNE BESEDE: duhovnik, šolstvo v Beli krajini, šolski nadzornik, šolski svet, učiteljske, osnovna šola, Slovensko učiteljsko društvo, misijonar, Narodna skupščina Jugoslavije, književnik, scenarist, filmski režiser, Planinski vestnik, Triglav film, Filmski obzornik, Belokranjsko muzejsko društvo

ABSTRACT

IMPORTANT MEMBERS OF THE REŽEK FAMILY FROM KRAŠNJI VRH

The article introduces four important men belonging to the two generations of the Režek family from Krašnji Vrh in White Carniola and Boris Režek, a relative of the Režek family, who had been born in Ljubljana.

Peter Režek (1837–1919) was a catholic priest in Stari trg by Kolpa. Beside the pastoral care, he was to a great extent engaged in the issues concerning the school matters in White Carniola. He exerted his influence for the building or restoration of the schools in his parish.

Juraj (Jurij) Režek (1854–1942) was a pedagogue, the school inspector in Ljubljana and the member of the Municipal School Council of Ljubljana. He had been striving for the introduction of the Slovene language into elementary schools and into the Teachers' Training College. At the general meeting of the Slovene Teachers' Association in the year 1880 in Kranj he delivered a paper addressing the transformation of the teachers' training colleges in Slovenia. He vigorously resisted

the germanization of the Slovene schools. He encouraged the teachers to persist in their request for the introduction of the national language into the Slovene schools.

Anton Ivan Režek (1867–1946) was a catholic priest and a Slovene missionary in the North America, in the places where Friderik Baraga had done missionary work in the past. Along with the engagement in the pastoral care, he performed also as the head of the Building Committee in Marquette. Under his direction several churches, schools and other buildings were built. He addressed to the bishop the request for the beginning of the procedure for Baraga's beatification. Anton Ivan devoted himself to the historiography as well; for that reason he was conferred an honorary Doctorate of Laws by the University of Marquette.

LL.D. Josip Režek had studied law. In Novo mesto he was engaged as a lawyer and a burgomaster. At the elections on May 5th, 1935 he was elected in Novo mesto region into the National Assembly of Yugoslavia, and in June of the same year he was elected vice-president of the National Assembly of Yugoslavia.

Boris Režek (1908–1986), the grandchild of Juraj Režek, had been born in Ljubljana. He was a man of letters, an essayist, a mountaineer, an editor, a film director and a scenarist. He scaled a number of unconquered mountain sheer slopes in the Julian and Savinja Alps and consequently made a particular presentation of the peaks first time attained, especially in the Mountaineering Journal. He also published literary works and literary articles. In the post war period, Boris Režek took an active part in Triglav film, especially as a director, a scenarist, an editor and a film fitter in Film Review. Besides that he directed shorter documentary films.

A long time after the name of the Režek family had been written down on the pages of the Slovene cultural and political history, on June 6th, 2004 a memorial plaque on Krašnja Vrh was unveiled by the White Carniola Museum Association from Metlika.

KEY WORDS: catholic priests, school matters in White Carniola, school inspectors, school council, teachers' college, Slovene Teachers' Association, missionaries, National Assembly of Yugoslavia, man of letters, scenarists, film directors, Mountaineering Journal, Triglav Film, Film Review, White Carniola Museum Association

V severovzhodnem delu Bele krajine, v podnožju Gorjancev, uzremo na strmini pod cerkvijo sv. Trojice vas Krašnji Vrh, od koder se odpira razgled po vsej Beli krajini in še daleč preko Kolpe na hrvaško stran. Vaščani na Krašnjem Vrh so že v davni zidali svoje domačije v gručasto naselje. Večinoma so se preživljali s kmetovanjem. V studencu Orehovec, ki nikoli ne presahne, so zajemali izvrstno pitno vodo. V sedanjem času mnogi od blizu in daleč, zlasti iz Metlike, prihajajo na Krašnji Vrh in si pri "lurškem studencu" natočijo posode s pitno vodo. Varstvo svojega studenca so vaščani izročili Lurški Mariji. Njej so posvetili kapelico, ki so jo zgradili nad izvirom studenca. Vaščani na Krašnjem Vrh so tudi uspešni vinogradniki. Svoje vinograde so si uredili na sončnih legah na Radovici. Tam so zasadili vinsko trto ter zgradili zidanice. V njih hranijo vinsko letino, dokler ne pride kupec in jim poplača njihov trud. V zidanicah ohranjajo tudi še dolgoletno tradicijo. Mnogokrat povabijo mimoidoče na kupico izvrstne pijače. O martinovem pripovedujejo anekdoto. Pravijo, da so brez ključev ponoči tatovi obiskali njihove vinske hrame in jim pokradli mošt, ves letni pridelek. Hkrati pa natočijo v majolike

rujno vino, novo letino in nazdravijo vsem, ki jih tistega dne obiščejo v njihovi zidanci.

Na Krašnjem Vrh v hiši št. 13 so si uredili svoj dom Režkovi. V Nadškofijskem arhivu v Ljubljani sledimo po matičnih knjigah njihovi družini več kot dve stoletji v preteklost. Rojstne, poročne in mrliške knjige v arhivu nam razkrijajo imena Režkovih do leta 1785.

Trda skorja vsakdanjega kruha mnogim ni dovoljevala, da bi si uredili življenje pod domačo streho, zato so se odselili v druge kraje po Sloveniji. Nekateri so odšli tudi v daljno tujino, od tam pa se niso več vrnili. Med njimi so bili tudi štirje sinovi dveh generacij družine Režek s Krašnjega Vrha št. 13 (danes št. 11), ki jih bom predstavil v naslednjem sestavku. Ti možje so bili:

Peter Režek (1837–1919), duhovnik in dežaven tudi pri razvoju šolstva v Beli krajini;

Juraj (Jurij) Režek (1854–1942), šolnik, nadučitelj, šolski nadzornik v Ljubljani in prizadeven borec za uvajanje slovenščine v osnovne šole in na učiteljska;

Anton Ivan Režek (1867–1946), duhovnik – misijonar v Ameriki, zgodovinar in častni doktor marquetteške univerze v Ameriki;

Jožef Režek (1883–1966), odvetnik, novo-

meški župan (1923–1935), poslanec na liberalni listi v Narodni skupščini Jugoslavije in 1935. leta njen podpredsednik;

Boris Režek (1908–28. 7. 1986), alpinist, književnik, publicist, urednik ter filmski režiser in scenarist.

Leta 1837 se je v družini Janeza in Katarine Režek rodil sin **Peter**. Po osnovni šoli v Metliki, ki so jo obiskovali tudi njegovi bratje – vsak dan po 20 km hoje – se je vpisal v gimnazijo v Novem mestu in jo končal leta 1857.¹ V letu 1860 je bil posvečen v duhovnika. Sprva je bil kaplan, nato pa v letih 1875–1906 župnik v Starem trgu ob Kolpi. Popravljal je več cerkva. Veliko skrbi je posvečal ne le dušnemu pastirstvu, ampak tudi šolstvu, ki je bilo v Beli krajini zelo zane-marjeno. Kot načelnik šolskih in stavbnih odborov se je zavzel za gradnjo oziroma popravilo treh šol v svoji fari. Leta 1889 so v Starem trgu ob Kolpi nadzidali prvo nadstropje šole.² Na Radovici je 21. avgusta 1910 obhajal zlato mašo. Hkrati je praznoval 50 let zakonske zveze njegov brat Janez, gospodar domačije na Krašnjem Vrhu. V začetku slovesnosti je Peter Režek opravil zlato poroko brata Janeza. Po maši so se gostje napotili k zidanici in imeli gostijo.³ Ohranjena je fotografija s tega družabnega srečanja pri zidanici, na kateri prepoznamo v ospredju Petra Režka, na njegovi levi in desni stojita zlatoporočenca Janez Režek in njegova žena Katarina. Zgoraj v zadnji vrsti stoji njegov najmlajši brat Juraj (Jurij) Režek, šolnik in nadučitelj v Ljubljani. Spodaj na desni sedi Jurajev sin, pozneje dr. Ivan Režek, odvetnik v Ljubljani, z ženo Leo in dveletnim sinom Borisom, ki se je pozneje izkazal kot alpinist, književnik esejist, filmski režiser, scenarist ter urednik.

Trije bratje (z leve): župnik Peter Režek (1837–1919), nadučitelj Juraj (Jurij) Režek (1854–1942) in Janez Režek gospodar na domu (last gospe Jute Krulc)

Najmlajši v družini Janeza Režka in Katarine Jakljevič je bil sin **Jurij Režek**. V rojstno knjigo metliške župnije so ga vpisali 2. septembra 1854. Pozneje, kot šolnik, se je podpisoval Juraj. Tako kot Peter je tudi Jurij vsak dan hitel z zvezki in knjigami v torbici v metliško osnovno šolo. Oba sta se izkazala v šoli. Zato ju je oče poslal v novomeško gimnazijo in tudi tam nista imela težav. Jurij je leta 1874 opravil maturo.⁴ Po maturi je opravil enoletni učiteljski tečaj. Naslednje leto je že poučeval na osnovni šoli Preserje pod Krimom. Že tedaj se je podpisoval z imenom Juraj, ki ga je ohranil vse življenje. Z dekretom št. 1234 z dne 12. oktobra 1875 je upravitelju Uraniču pri vodenju šole sledil učitelj Juraj Režek. To je bilo njegovo prvo službeno mesto. Izvoljen je bil za namestnika predsednika šolskega sveta. Zelo se je zavzemal, da bi šola postala dvorazredna. Tako je 8. julija 1880 prišla v Preserje komisija okrajnega šolskega sveta, si ogledala šolsko poslopje in ugotovila možnosti za razširitev. Učitelj Juraj Režek se je 3. avgusta 1880 preselil na novo službeno mesto v Kranj. Bil je izvrsten učitelj in dober tovariš. V letu 1883 je bilo šolsko poslopje v Preserju dvignjeno za eno nadstropje, šola pa z dekretom št. 823 z dne 23. maja razširjena v dvorazrednico; za to si je prizadeval že Juraj Režek.⁵

Po premestitvi v Kranj je Juraj Režek v ljudski šoli poučeval vse predmete in petje. Iz Kranja je bil 1. septembra 1894 premeščen v Ljubljano. Do leta 1921/22 je poučeval na 1. mestni deški šoli na Ledini. Kmalu je postal nadučitelj in mestni šolski nadzornik. V tem času je bil tudi član mestnega šolskega sveta. V nekrologu ob smrti februarja 1942 je avtor notice zapisal, da je učiteljstvo mesta Ljubljane izvolilo Juraja Režka v mestni šolski svet, ker mu je zaupalo, da se bo bojeval za pravice učiteljstva.⁶

Nadučitelj Juraj Režek je mnogo svojih moči posvetil prizadevanju za uvedbo slovenščine v osnovne šole in na učiteljska, ki so vzgajala bodoče učitelje za osnovne šole. Na občnem zboru Slovenskega učiteljskega društva 23. septembra 1880 v Kranju je prebral svoj referat z naslovom "O preobrazbi pouka in uvajanju slovenščine na učiteljskih".⁷ V njem si je zastavil vprašanje: "Kako naj bi se učiteljska preustrojila, da bi ugajala sedanjim potrebam ljudske šole na Kranjskem in na Slovenskem sploh." V predavanju je poudaril pomen ljudske šole za izobraževanje naroda in navedel zakonski predpis z dne 14. maja 1869: "Ljudske šole je naloga odrediti otroke, da bodo нравni, pobožni, razvijati jim du-

⁴ Glej op. št. 1.

⁵ Janez Klemenc, Osnovna šola Preserje v luči časa, ob 140. letnici ustanovitve, 1994, str. 10.

⁶ Smrt enega izmed najstarejših učiteljev, nekrolog, Jutro, 8. febr. 1942, št. 31, str. 3.

⁷ Učiteljski tovariš, oktober 1880.

¹ Zbornik Gimnazije Novo mesto 1746–1996, str. 250.

² Podatek prof. Marka Kobeta, Stari trg ob Kolpi.

³ Dvojni jubilej, Dolenjske novice, 1910, št. 16/23, št. 17/32.

ševne moči, oskrbovati jih s potrebnimi znanostmi in vednostmi, da se lahko dalje omikajo za življenje in postavljati jim pravo podlago, da bodo enkrat pravi ljudje in državljani. Učence na učiteljskih morajo poučevati v vseh predmetih v slovenskem materinem jeziku." Nadaljeval je, da so potrebna taka učiteljska, v katerih bodo učitelji vseh predmetov, zlasti pa realij, izobraževali učence v narodnem jeziku, v katerem bodo potem sami poučevali. V tistem času so na vseh učiteljskih v Ljubljani, Mariboru in Celovcu – razen slovenščine in verouka – poučevali v nemškem jeziku. Učitelji so se zaradi šolanja v nemškem jeziku težko pripravljali na pouk v slovenščini. Nato si je Juraj Režek zastavil vprašanje: "Kako naj se mi, slovenski učitelji izobražujemo, da bomo tej težavni nalogi popolnoma zadostili?" Ministrska naredba z dne 20. avgusta 1870 pravi: "Smoter jezikovnega pouka je prav razumevati, kar se o drugih sliši – v materinem jeziku. Torej v materinem, narodovem jeziku se morajo učenci poučevati v vseh predmetih. Ako pa hočemo mi, slovenski narodni učitelji, našo mladino v njenem narodovem slovenskem jeziku poučevati in izobraževati, treba je, da smo sami v njem dovolj izobraženi in da ga sami znamo prav in pravilno govoriti", ugotavlja Juraj Režek. Nato je zahteval, "da se učiteljska izobraževališča tako preustrojijo, kakor to zahtevajo zdrava pedagoška načela in zdrav človeški razum, da bodo ustrezala potrebam in duhu našega naroda. V domačem slovenskem jeziku se morajo poučevati v vseh predmetih, ki jih predpisuje organizacijski statut za učiteljska z dne 26. maja 1874". Zahtevi po uvedbi slovenskega jezika na učiteljska so nasprotniki ugovarjali z utemeljitvijo, da ne obstajajo za to potrebne knjige. Juraj Režek je nadaljeval, da to ni nič čudnega, saj vlada ni nikdar podprla izdaje slovenskih učbenikov. Ugotovil je, da obstajajo vsi učbeniki za realije. Na naših šolah se naj nastavijo le učitelji, ki obvladajo slovenski jezik, vendar šolske oblasti te pošiljajo v tuje, nemške dežele, k nam pa prihajajo učitelji, ki ne znajo našega jezika. Nato je Juraj Režek ugotovil, da se lahko začne pouk realij v maternem jeziku takoj. Izrazil je upanje, da bo vlada upoštevala potrebe. Toda deželna šolska oblast je vsiljevala nemščino kot "drugi deželni jezik" celo v dvo-razrednice, učitelje pa za to dobro honorirala. Potem je nadaljeval: "Mi živimo dan za dnem med narodom in za narod, mi se vedno gibljemo med slovensko mladino in jo izobražujemo za njeno prihodnost ... Slovenski narod od nas mnogo zahteva in pričakuje. Naša slovenska mladina bo enkrat od nas zahtevala oster račun. Naša sveta dolžnost je, da kot slovenski učitelji neumorno delamo na našem polju v narodni šoli, da privedemo našo mladino, naše slovensko ljudstvo do one izobraženosti in omike, kakor to terja duh sedanjega časa ... Ne straši naj nas nobena grož-

nja ali mržnja, naj priha od katerekoli strani." Učitelj Juraj Režek je spodbujal učitelje, naj ne klonajo, naj se ne boje "Verweissa", češ da bodo odpuščeni, če bodo vztrajali pri zahtevi po uvedbi narodnega jezika v slovenske šole. Nato je nadaljeval: "Odkrivajmo in odpravljajmo ovire našega narodnega šolstva. Potem bomo spoznali, da smo kot ljudski učitelji storili svojo dolžnost in lahko pričakujemo, da bo tudi našemu narodu posijalo milejše sonce."

Končno je Juraj Režek predlagal na zborovanju sprejetje treh resolucij:

- slovenski učitelji morajo imeti učiteljske, v katerem predavajo vse predmete v slovenskem jeziku; nemški jezik naj bo obvezen predmet;
- pri pouku pedagogike naj bi se pripravniki seznanili s tem, katere službene spise morajo imeti; ob obiskih posameznih šol je Juraj Režek ugotovil, da šolski nadzorniki zahtevajo od pripravnikov to, o čemer jih nihče ne pouči;
- za to naj bi pripravili peticijo ministrstvu državnega zbora in deželnemu šolskemu svetu.⁸

V septembru 1881 je bilo ustanovljeno Slovensko učiteljsko društvo, odbornik društva je postal tudi Juraj Režek. Vneto je sodeloval dolgo vrsto let v učiteljskih organizacijah. Ljubljansko učiteljstvo ga je izvolilo za svojega zastopnika v mestni šolski svet, tam pa je odločno branil pravice svojega stanu. Njegovo delovanje v šolskem svetu mesta Ljubljane še ni preučeno.

Leta 1881 se je Juraj Režek v Preserju poročil z Ivano Petelin. Poročil ju je njegov brat Peter. V zakonu so se mu rodili trije otroci: Ivan (1882), Marija (1885) in Ivana (1886). Dr. Ivan Režek je študiral pravo. Pred prvo svetovno vojno je bil odvetnik v Ljubljani. Ob začetku vojne 1914 so ga vpoklicali v vojsko. Odšel je na rusko bojišče, od tam pa se ni vrnil. Po pripovedovanju njegove sorodnice je po vojni prispelo v Ljubljano pismo z njegovo pisavo. Glede na to naj bi bil Ivan po I. svetovni vojni živel v Rusiji.

V letu 1934 je Juraj Režek praznoval 80-letnico svojega življenja. Nečaku Jožetu Nemaniču v Slamni vasi je 21. avgusta poslal vabilo na slovesnost v verzih.⁹ Upokojil se je leta 1924, po 49 letih službovanja v šoli. Ko je bil upokojen, je večkrat obiskal Belo krajino. Na večer svojega življenja se je z veliko ljubeznijo vračal na poti in stezice domačega kraja, ki jih je v mladosti ničkolikokrat prehodil, zlasti pa vsak dan, ko je meril dolgo pot v Metliko, kjer je obiskoval osnovno šolo. Zlasti rad je prihajal na trgateg v svojemu nečaku Jožetu Nemaniču v Slamno vas. Takrat je najraje bival v zidnici na Radovici, ki stoji na vrhu vinograda. Ob sončnem vzhodu je stopil na "gank" zidnice, se razgledoval po do-

⁸ Glej op. št. 7.

⁹ Juraj Režek 80-letnik, Jutro, 4. sept. 1934, št. 203, str. 3. Vabilo hrani avtor članka.

Dr. Josip Režek ob izvolitvi za podpredsednika Narodne skupščine Jugoslavije v Beogradu 19. 6. 1935 (last gospe Jute Krulc)

lini in občudoval lepote Bele krajine. Pozneje je v nekem pismu nečaku zapisal: "V Ljubljani nič novega, dež in megla kot ponavadi."

Spomladi 1938 mi je bil Juraj Režek bir-manski boter in je obiskal Slamno vas. Kljub 84 letom je bil še vedno visoke, sloke postave. Siva bradica je poudarjala njegovo dostojanstvo. V spominu mi ostaja vožnja z zapravljičkom v Metliko. Oče in Juraj sta sedela na prednjem sedežu. Ob prihodu na Hrib nad mestom se je iz zvonika metliške cerkve oglašalo pritrkavanje zvonov.

Juraj Režek je umrl 6. februarja 1942 in je pokopan na ljubljanskih Žalah. V Jutru je bil objavljen nekrolog.

Februarja 1860 sta se v Metliki poročila ženin Janez Režek, roj. 1831 na Krašnjem Vrhu 13, in nevesta Katarina Nemanič, roj. 1842 v Slamni vasi. V februarju 1867 se jima je rodil tretji otrok. V rojstno knjigo so ga vpisali z imenom **Anton Ivan**. Njegovo življenje je v Slovenskem biografskem leksikonu predstavil Fran Ksaverij Lukman.¹⁰ Njegovega imena ne najdemo med maturanti v Zborniku Gimnazije Novo mesto

1746–1996. (Po pripovedovanju sorodnikov je bil v zadnjem letu izključen iz šole, ker je profesorju pri pouku ugovarjal.) Bil pa je zelo nadarjen. V župnijski kroniki najdemo podatek, da sta bila z bratom Petrom odličnjaka. Anton Ivan se je po izključitvi iz šole vse leto skrival pred očetom. Njegova teta Marija (poročena z Markom Nemaničem v Slamni vasi) je pripovedovala, da je velikokrat prenočeval pri njih. Vedno mu je postregla, da ni šel nikdar iz hiše lačen. Po enem letu se je opogumil in stopil pred očeta. Prosil ga je za denar, da bi lahko odpotoval v Ameriko. Oče mu je odvrnil: "Dost si me zatrl, nikdar mi ne boš povrnil niti za lulo (fajfa) duhana, naj ti bo še to," in mu je izročil denar za pot.

Pozneje je Anton Ivan očetu za božič in veliko noč pošiljal denar in zraven vedno pripisal: "To je za lulo duhana!" Sprva je študiral v Gradcu, nato pa je leta 1887 odšel v Ameriko. Tam ga je sprejel marquetteški škof Janez Vertin, belokranjski rojak, v svoje semenišče. Bogoslovje je študiral v St. Jerome Collegeu v Berlinu (sedaj Kitchener) v Kanadi in bil 12. julija 1890 posvečen v duhovnika. Sprva je služboval v raznih župnijah, leta 1895 pa je bil imenovan za župnika v Houghtonu (Michigan). Tam je ostal

Anton Ivan Režek (1867–1946) pred letom 1906 (last gospe Jute Krulc)

¹⁰ Slovenski biografski leksikon, XI. zv., leto 1960, str. 92.

vse življenje. Poleg tega je bil načelnik škofijskega gradbenega odbora in načelnik odbora dobroteljskih ustanov. Pod njegovim vodstvom so zgradili veličastno cerkev v Marquettu, samostan sv. Neže, osemrazredno šolo, dve sirotišnici, eno v Assininsu za indijske sirote. Kot častni predsednik Baragove zveze je leta 1930 v imenu ameriških Slovencev in marquetteške škofije izročil škofu Nussbaumu prošnjo za uvedbo postopka za beatifikacijo Barage. Za svoje delo je prejel več odlikovanj. Papež ga je imenoval za svojega hišnega prelata.

Anton Ivan Režek se je posvetil tudi zgodovinopisju, obsežen pa je tudi njegov opus znanstvenih raziskav. V letih 1906 in 1907 je izdal dva obsežna zvezka z naslovom "Zgodovina marquetteške škofije". V teh knjigah je objavljena tudi njegova fotografija. Napisal je mnoge članke in razprave, npr. za Katoliško enciklopedijo v New Yorku o dunajski Leopoldinski družbi, Janezu Vertinu in dr. Univerza v Marquettu mu je za uspehe v zgodovinopisju podelila častni doktorat prava.

V letih 1935–1936 je obiskal domovino. V Slamni vasi je maševal in obiskal rojstno hišo svoje matere Katarine pri družini Nemanič in jim izročil svoji dve knjigi Zgodovine marquetteške škofije. Anton Ivan Režek je umrl 1946. leta v Houghtonu.

V marcu 1883 se je v družini Janeza Režka in Katarine Nemanič na Krašnjem Vrhu rodil najmlajši otrok in misijonarjev brat **Jožef**, pozneje **dr. Josip Režek**. Osnovno šolo je obiskoval v Metliki, gimnazijo pa v Novem mestu; vpisan je med maturanti leta 1903/04.¹¹ Nato se je odločil za študij prava, sprva na Dunaju, nato pa v Pragi. Diplomiral je 28. maja 1920 na Pravni fakulteti v Ljubljani.¹² Med prvo svetovno vojno je bil vpočkan v vojsko. Pot ga je peljala na italijansko bojišče v Dolomite. Kot pravnik je bil dodeljen vojnemu sodišču pri glavnem štabu. Po vojni je začel delati kot odvetniški pripravnik v Novem mestu in kmalu zaslovel kot izvrsten odvetnik. Poročil se je s Pavlo Zure. Imel je otroke: Boruta (pozneje odvetnik), Gorazda in hčerko Juto, por. Krulc (dipl. ing. arhitekture, specialistka za urejanje vrtov in parkov).

V letih 1923–1935 je bil dr. Josip Režek župan v Novem mestu.¹³ Na volitvah 5. maja 1935 je bil na liberalni državni listi dr. Jeftića za srez Novo mesto izvoljen v Narodno skupščino Jugoslavije, 19. junija 1935 pa za podpredsednika Narodne skupščine Jugoslavije.

(Dr. Josip Režek izvoljen za podpredsednika Skupščine Jugoslavije, Glas Naroda, 20. 6. 1935). V letih študija sem se z dr. Režkom večkrat srečeval (bratranec mojega očeta). Pripovedoval mi je o študiju v Pragi in svojih doživetjih iz poznejših let. Povedal mi je, da je bil leta 1928 na govorniškem odru v parlamentu, ko je bil izveden atentat na Stjepana Radića, voditelja Hrvaške kmečke stranke. Podatek priča o tem, da je bil dr. Josip Režek poslanec v Narodni skupščini Jugoslavije že pred letom 1930; tega pa iz gradiva o volitvah v Zgodovinskem arhivu Ljubljana, Enota za Dolenjsko in Belo krajino, ni bilo mogoče ugotoviti. Njegov sin Borut je poleg prava študiral tudi zgodovino. Bil je v prvi generaciji zgodovinarjev iz povojnega časa, ki se ga spominjajo.

Dr. Josip Režek je bil izvrsten odvetnik. Poleg drugih je na sodišču zagovarjal mnoge Belokranjce. Ti so mi nedavno pripovedovali, da se v Beli krajini dr. Režka še danes spominjajo. Večkrat se je zgodilo, da so se ljudje med seboj sprli in drug drugemu pretili: "Te bom dal Režku." Pred mnogo leti sem se srečal z odvetnico dr. Ljubo Prenner. V pogovoru sva se spomnila tudi na dr. Režka. Vprašal sem jo, ali ga je poznala. Ob tem je povzdignila glas in odgovorila: "Dobro se ga spomnim, kako me je v neki pravdi na sodišču noter položil."

Po drugi svetovni vojni je ljudska oblast dr. Josipa Režka zaprla in obsodila na zaplembo vsega premoženja z bogato knjižnico vred ter mu odvzela tudi pokojnino. Obdolžili so ga sodelovanja z okupatorjem, vendar mu tega niso mogli dokazati. V zadnjih letih življenja se je dr. Josip Režek zaposlil v odvetniški pisarni pri sinu dr. Borutu Režku in tam kljub visoki starosti še vedno uspešno delal. Umrl je konec leta 1966. Pokopan je v Novem mestu.

Juraj Režek ob 80-letnici (4. septembra 1934) z družino (z leve): Lea Režek, žena dr. Ivana Režka, Boris Režek, Tatjana Režek, hči Lee Režek in žena Juraja Režka, Ivana Režek (last gospe Jute Krulc)

¹¹ Zbornik Gimnazije Novo mesto 1746–1996, str. 258.

¹² Arhiv Pravne fakultete v Ljubljani.

¹³ Podatki Gorazda Režka, Rast, julij 1995, str. 320. Podatki Jute Krulc, dipl. ing. arhitekture, hčere dr. Josipa Režka. Glas naroda, Ljubljana, 20. 6. 1935, str. 2, št. 53. Ivan Nemanič, Filmski zapisi Božidarja Jakca 1929–1955, posnetki dr. Josipa Režka.

Režkovi: Peter, dolga leta župnik v Starem trgu ob Kolpi, Juraj, šolnik v Ljubljani in drugih krajih, Anton Ivan, misijonar in zgodovinar v daljni Ameriki, ter dr. Josip, odvetnik, novomeški župan in podpredsednik Skupščine Jugoslavije leta 1935, so bili doma v skromni hiši na Krašnjem Vrhu. Vpisali so se na strani slovenske kulturne in politične zgodovine, vendar tonejo v pozabo. Mnogi, zlasti mlajši rodovi, jih ne poznajo več, le dr. Josip Režek še živi v spominu mnogih Belokranjcev in Novomeščanov. Režkovi sinovi so večkrat merili dolgo pot v metliško šolo, velikokrat v mrazu in dežju, kakor da so se s hojo v šolo, vsak dan 20 km v obe smeri, pripravljali na dolgo potovanje v svet in tujino, kamor so tudi odšli. Na vrtovih okrog hiše pa tja do cerkvice in še dalj proti Radovici bi v spominu še danes lahko odkrivali njihove stopinje. Vsako leto so se vračali k staršem na počitnice. Toda čas jih je odvedel z doma za vedno. Režkova rojstna hiša na Krašnjem Vrhu je zaprta in sameva. Njena zunanost je že nekoliko načeta. Zvečer v hiši ne prižigajo več luči. Temina napolnjuje sobi, v katerih je nekoč prekipevalo življenje. Pred leti sem po matičnih knjigah v Nadškofijskem arhivu v Ljubljani odkrival njihova imena. Odkril sem tudi zapise o njihovem življenju ter dejavnosti. Belokranjskemu muzejskemu društvu v Metliki sem predlagal, da bi Režkovim odkrili spominsko znamenje, društvo pa je predlog tudi sprejelo. Odkritje spominske plošče je bilo v nedeljo 6. junija 2004 v sodelovanju Belokranjskega muzejskega društva, občine Metlika in Krajevne skupnosti Radovica na cerkvi sv. Trojice na Krašnjem Vrhu.¹⁴ V muzejskem društvu so mi zaupali, da sem v nagovoru predstavil dejavnost in življenje štirih pomembnih rojakov – Režkovih. S postavitvijo spomenika smo obudili trajen spomin na može, ki so ponesli ime svoje vasi v svet. Spominska plošča bo še poznejšim rodovom pričala o njihovem ustvarjalnem življenju in bo v ponos vaščanom na Krašnjem Vrhu, Beli krajini in tudi slovenski državi. Odkrila sta jo je predsednik Belokranjskega muzejskega društva Anton Černič in predsednik KS Radovica Jože Nemanič. Dr. Andrej Saje je ploščo blagoslovil in predtem v podružni cerkvi daroval mašo. Kulturni spored so obogatili z besedo domači recitatorji, s pesmijo pa Draški vojščaki. Kljub slabemu vremenu so se slovesnosti udeležili množica Belokranjcev, metliški župan Slavko Dragovan in podžupan novomeške občine.

Boris Režek (2. 10. 1908–26. 7. 1986) se je rodil očetu dr. Ivanu Režku, odvetniku, in materi Leopoldini v Ljubljani. Gimnazijo je obiskoval v Novem mestu. Tam je maturiral (vendar v Zbor-

niku Gimnazije Novo mesto 1746–1996 med maturanti ne najdemo njegovega imena). Bil je alpinist, književnik, publicist, urednik ter filmski scenarist, režiser in montažer. Sprva je bil v službi v tiskarni Slovenija kot korektor in urednik. Med vojno je delil usodo z interniranci v italijanskem koncentracijskem taborišču. V povojnih letih je sodeloval pri Triglav filmu, zlasti pri Filmskem obzorniku kot redaktor, scenarist, režiser in montažer posameznih filmskih posnetkov pri 27 Obzornikih. Pri tem so ga pritegnili posnetki gora, krajši dokumentarni filmi o družbenem dogajanju v povojnem času. Zrežiral in zmontiral je dokumentarne filme: Ivan Cankar, Filmski biografski esej, 1949; napisal je tudi scenarij zanje (v tem filmu je nastopil Stane Sever), Pomlad v gorskem lovišču, 1951, V soncu višin, 1953.

Igralca Stane Sever in Janez Cesar v dokumentarnem filmu Borisa Režka Ivan Cankar 1949 (Iz filma Ivan Cankar, Filmski biografski esej, SFA/ARS)

Borisa Režka so že v dijaških letih privlačile strmine v Grintovcih, ki jih alpinisti do tedaj še niso preplezali. V Savinjskih Alpah so mladi alpinisti začeli plezati šele potem, ko so v Julijcih, zlasti v Triglavu, Špiku in Jalovcu preplezali težavne smeri, ki so zbudile pozornost doma in v tujini. V dveh sezonah se je mlada, druga povojna generacija z manjšim številom skoraj vseh prvenstvenih vzponov dvignila do popolne samostojnosti. Pri tem sta prišli do izraza njihova iniciativnost in samovzgoja z velikim uspehom pri zaključku plezanja v Savinjskih Alpah.

Boris Režek je največ plezal s skalašem Vincom Modcem. V letu 1927 sta preplezala grapo v Mrzli gori, severni steber Skute in severno steno Kalškega grebena. V letu 1928 so se vrstili njuni prvenstveni vzponi: vzhodna reber Brane, severna stena Turske gore, vzhodna stena Križa, vzhodna stena Štajerske Rinke. V letu 1929 sta nadaljevala z vzponi v severovzhodni steni Male

¹⁴ Spominska plošča štirim Režkom, M. Bezek – Jakše, Dolenjski list, 10. junij 2004, str. 6. Marjan Pogačnik, Radovica, Družina, 11. julij 2004.

Rinke, v severovzhodni steni Ojstrice, v severni steni Škarij in v vzhodni steni Male Rinke. V letu 1931 sta plezala na Kalški gori, Turski gori, na Štajerski Rinki, leta 1933 pa na severni steni Rzenika. V letu 1939 sta pozimi prečkala Brano in Grintovec z jugovzhodne strani, jugovzhodni greben Planjave, Grintovec z jugovzhoda pa leta 1944. Načelne misli o alpinizmu je Boris Režek napisal v člankih Dvajset let (ob obletnici smrti dr. K. Juga)¹⁵ ter Gore in ljudje. Boris Režek in Vinko Modec sta se leta 1936 kot "pionirja modernega plezanja" v Savinjskih Alpah udeležila alpinistične ekskurzije v Zermatt. Njun vzpon v Centralnih Alpah na 4364 metrov visoki Dentt Blanch opisuje njegov članek Dentt Blanch, takrat sta morala odnehati tik pod vrhom.

Boris Režek je v Planinskem vestniku objavljaj opise prvenstvenih vzponov v Savinjskih Alpah. Potem ko se je leta 1933 včlanil v Skalo, jih je predstavil tudi v skalaškem plezalnem priročniku Naš alpinizem. V samozaložbi je izdal knjižico Sneg in smuči, namenjeno alpinistom in smučarjem z napotki za mazanje smuči. Leta 1938 je Planinska matica izdala njegov leposlovni prvenec "Svet med Grintovci". V njem je bralcu predstavil gorske vrhove in vsakdanje življenje gornikov, ljudi v gorah, ki vztrajajo v trdem sožitju z naravo.

Po letu 1952 je članke pogosto objavljaj v Planinskem vestniku. V njih se je spominjal prehojenih poti v gorah, plezanja in gorskih vrhov.

V povojnem času je objavljaj članke z leposlovno vsebino: Dolina peterih odmevov, Spomini na Ojstrico, Štamfovka (vse v Planinskem vestniku), Gorska mesečina (PV 1956), Prapretno, Vtisi iz Biokova, Spomini na vrhove, Svet okrog Ravni, Zameteni sledovi (vse v PV 1957) ter noveli Svet v Rovti in Tobak (oboje 1957/58 s psevdonimom M. Jerman). V knjigi Stene in grebeni (1959) opisuje zlasti razmah letne in zimske alpinistike v desetletjih po prvi svetovni vojni, ko so slovenski alpinisti načrtno preplezali vse stene Grintovcev.

V poznejših letih je izšlo še troje Režkovih pripovednih del: Železni križi (1965), Cesta za mejo (1978) in Zabrisane stopinje (1983).

Režkova alpinistična publicistika sega globlje v življenje gorjancev, živali in rastlin ter zbuja premišljevanje ob stiku z naravo.¹⁶

¹⁵ Planinski vestnik 1944.

¹⁶ Polet 1944; Planinski vestnik 1946; Stoletje v gorah, Cankarjeva založba 1992, str. 261, 262; Slovenski biografski leksikon, XI. zv. leto 1990, str. 93; Ivan Nemanič, Filmsko gradivo Arhiva SR Slovenije, 1982, 1. del: Dokum. filmi, Ivan Cankar, str. 138.